

ERG

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI

KUR'AN MEÂLLERİ SEMPOZYUMU -eleştiriler ve öneriler- (II)

24-26 Nisan 2003

İZMİR

Türkiye Bilimsel Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	179041
Tas. No:	297.211 KUR.M

Diyaret İşleri Başkanlığı

&

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ANKARA—2007

Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları / 672
İlmi Eserler / 112

Tertip Heyeti:

Prof. Dr. Ömer DURLU
Doç. Dr. Hüseyin YAŞAR
Yard. Doç. Dr. Mustafa ÖZEL
Araş. Gör. Dr. Muammer ERBAŞ
Araş. Gör. Ziya ŞEN

Redaksiyon

Dr. Ömer MENEKŞE

Tashih

Dr. Kıyasettin KOÇOĞLU
Dr. Faruk GÖRGÜLÜ
A. Osman PARLAK
H. Duran NAMLI

Dizgi & Grafik

Recep KAYA
Hüseyin DİL
İlker ÇALIŞKAN

Baskı

GURUP Matbaacılık
Tlf.: (0312) 384 73 44

2007-06-Y-0003-672
ISBN: 978-975-19-4116-9

© Diyanet İşleri Başkanlığı

Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı
Derleme ve Yayın Şubesi Müdürlüğü
Tel: (0312) 295 72 93 - 94 / Fax: (0312) 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

MUHAMMED HAMİDULLAH'IN AZİZ KUR'AN ADLI MEÂLİ ÜZERİNE TETKİKLER

Yard. Doç. Dr. Zülfikar Durmuş*

I. Giriş

Yüce dinimizin ana kaynağı, semâvî kitapların sonuncusu ve en mükemmeli olan Kur'an-ı Kerîm, en çok basılan, en çok okunan ve çeşitli dünya dillerine en çok çevrilen kitapların başında gelmektedir. O, bütün insanlığa rehber olmak ve anlaşılacak üzere Arapça olarak indirilmiştir. Dili, ırkı, kültürü ve cinsiyeti ne olursa olsun her müslümanın en samimi isteklerinden biri, hiç kuşkusuz Yüce Allah tarafından indirilen Kur'an'ı tanımaya, öğrenmeye çalışmak ve onun ilkelerine göre bir hayat yaşamaktır. Bu gerçekten hareketle bazı ilim adamları Allah Kelâmı'nı içinde yaşadıkları toplumların diline aktararak insanların bu taleplerine cevap vermeye çalışmışlardır. Sonuçta Kur'an-ı Kerîm, dünyanın pek çok diline tercüme edilmiştir.¹

Anlama ve yorumlama çabasının bir sonucu olarak Kur'an'ın tercümesinin yoğun bir şekilde yapıldığı dillerden biri de Türkçe'dir. Kur'an'ın Türkçe çevirileri özellikle XX. yüzyılda büyük bir hız kazanmıştır. Ancak biz Kur'an'ın Türkçe çevirilerinin bu yüzyılda niçin bu kadar hız kazandığı sorusuna cevap verme gibi bir niyetimizin olmadığını belirtmek isteriz.² Zira biz tebliğimizde teoriden çok, pratikten hareket ederek Türkçe'ye çevrilmiş olan mevcut meâllerden biri üzerinde yoğunlaşacağız.

İşte Türkçe'ye çevirisi yapılan ve üzerinde yoğunlaştığımız Kur'an meâli, kısa bir süre önce Hakkın rahmetine kavuşmuş olan Muhammed Hamîdullah (1908-2003)'ın 1959 yılında birinci baskısı yapılan ve orijinal adı *Le Saint Coran* olan Fransızca meâlin Türkçe çevirisidir. Açıkça anlaşıldığı üzere Merhum'un Türkçe'ye kazandırılmış bu çevirisi, çevirinin çevirisidir.

* İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

1 Kur'an'ın dünya dillerine tercümelerinin tarihçesi ve geniş bir listesi için bk.: Hamîdullah, Muhammed, *Kur'an-ı Kerîm Tarihi*, (çev: Salih Tuğ), İstanbul 1993, s. 101 vd.; Hamîdullah, *Aziz Kur'an*, (çev: Abdülaziz Hatip-Mahmut Kanık), İstanbul 2000, s. 82-142.

2 Kur'an'ın Türkçe çevirilerinin niçin bu yüzyılda yoğunlaştığının arka planı için bk.: Cündioğlu, Düccane, "Türkçe Kur'an Çevirileri ve Yöntem Sorunu", 2. *Kur'an Sempozyumu*, Bilgi Vakfı, Ankara 1996, s. 171-212.

Eserin kısaca tanıtımına geçmeden önce "niçin bu çeviriyi incelediğimiz" sorusuna açıklık getirmek istiyoruz. Bunun başlıca üç nedenini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Eserin müterciminin çağımızın en saygın İslâm bilginlerinden biri olması.

2. Özellikle Kur'an çevirisinde çeviri yöntemlerinin en zoru, hatta imkânsız olduğu hemen hemen tüm dilbilimciler tarafından ittifak edilmesine rağmen,³ bu eserde "Harfi harfine çeviri"nin çeviri yöntemi olarak benimsendiğinin iddia edilmesi.

3. Gerek doğrudan ve gerekse başka dillerden Türkçe'ye çevrilen son meâllerden birisi olması ve üzerinde ciddi bir değerlendirmenin yapılmamış olmasıdır.

Ayrıca henüz Hamîdullah vefat etmeden çok önce plânladığımız bu çalışmanın nihaî şeklinin onun vefatından sonraya rastlaması da, onun hatırasını canlı tutma azimimizi kamçulamıştır.

Bu çalışmamızda eserin kısaca tanıtımını yapıp, *Aziz Kur'an*'ın çeviri yöntemi olan *harfi çeviri* üzerinde kısaca durduktan sonra sözkonusu çeviride hata olarak gördüğümüz ve önemseddiğimiz bazı örnekler vereceğiz. Maksada yeterince kâfi geleceğine inandığımız için örnekleri daha ziyade *Bakara sûresi*'nden vermekle birlikte, aynı zamanda Kur'an'ın genelini de içine alacak şekilde konuyu işleyeceğimizi belirtmek isteriz.

Burada belirtmek istediğimiz bir başka husus ta şudur: Bilindiği üzere Türkçe'ye *Aziz Kur'an* ismiyle çevrilen eserin orijinali Fransızca'dır. Bu yönüyle işimizin zorluğu ortadadır. Yapacağımız eleştirilerin merhum müellife mi yoksa mütercimlere mi ait olduğuna dair problemler çıkabilir. Bütün bu zorluklara rağmen son tahlilde biz, eserin *Türkçe çevirisi* üzerinde durduğumuzu ve eleştirilerimizi Türkçe açısından yapacağımızı ısrarla belirtmek istiyoruz.

II. Eserin Kısaca Tanıtımı

Muhammed Hamîdullah'ın orijinal adı *Le Saint Coran* olan Kur'an'ın Fransızca çevirisi Abdülaziz Hatip ve Mahmut Kanık tarafından *Aziz Kur'an* ismiyle Türkçe'ye çevrilerek Beyan Yayınları'nca 2000 yılında İstanbul'da yayımlanmıştır.

Eserin şekilsel özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Yayın Kurulu tarafından hazırlanan 'Sunuş' bölümünde "Çeviri sorunu ve Kur'an çevirileri, özgün metin *Le Saint Coran* ile çeviri metin *Aziz Kur'an*" hakkında bilgi verilmektedir (s. 11-16). 'Giriş' bölümünde "Kur'an'ın yazarı, Vahiy, Kur'an ve Kitab-ı Mukaddes'in üslûpları, Kur'an'ın içeriği, Kur'an tarihi, Kur'an'ın imlâsı, Kur'an çevirisinin tarihi" gibi çeşitli konular işlenmektedir. Son olarak ta "Avrupa dillerindeki Kur'an çevirileri"nin çok zengin bir listesi alfabetik olarak verilmektedir (s. 17-142). Bu eseri diğer meâllerden farklı kılan en önemli özelliğinden biri bu bölümdür.

3 Kur'an için harfi çeviri yönteminin imkânsız oluşunun gerekçeleri ve harfi çevirinin hükmüne ilişkin geniş bilgi ve değerlendirmeler için bk.: Aydar, Hidayet, *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, İstanbul 1996, s. 240-266, 324-329.

2. Hamîdullah'ın ifadesiyle "Dinsel yönlendirmeye uyularak" mevcut tertibe göre Kur'an'ın sûreleri 7 bölüme ayrılmıştır. Buna göre 1. Fâtiha ile 4. Nisâ arasındaki sûreler *birinci bölümü*; 5. Mâide ile 9. Beraat (Tövbe) arasındaki sûreler *ikinci bölümü*; 10. Yûnus ile 16. Nahl arasındaki sûreler *üçüncü bölümü*; 17. İsrâ ile 26. Şuarâ arasındaki sûreler *dördüncü bölümü*; 27. Neml ile 36. Yâsîn arasındaki sûreler *beşinci bölümü*; 37. Saffât ile 49. Hucurât arasındaki sûreler *altıncı bölümü* ve 50. Kâf ile 114. Nâs arasındaki sûreler ise *yedinci bölümü* oluşturmaktadır.

3. Hamîdullah, sûrelerin çeviri ve açıklamasına geçmeden önce "Birkaç Terimin Anlamı" başlığı altında Müslüman bilim adamlarının Kur'an'ı, tilavetinden dolayı 7 *menzil'e* (yolculukta bir günlük mesafe); 114 *sûre'ye* (ev) ve ayrıca çok sayıda *ayet'e* (yatak) ayırdıklarını ifade etmekte ve bunların (menzil, ev, yatak) inanan bir kişinin "Allah'ın yaratılmamış kelâmı" olan Kur'an içinde Rabb'ine doğru yaptığı ruhsal yolculuğun unsurları olduğunu vurgulamaktadır.

4. Eserde sûrelerin dizilişi, alışılmışın dışında, sol taraftan başlamaktadır.

5. **Açıklayıcı notlar:** Bu notların ağırlıklı olarak şu üç temel fonksiyonu icra ettiği söylenebilir: a) Ayette geçen kimi anlamın kavranmasına yardımcı olmaktadır. Hamîdullah, ilgili ayeti anlamayı kolaylaştırıcı açıklamaların yanı sıra, bilhassa İslâm tarihi konusundaki engin bilgi birikimiyle gerektiğinde, ayetin metin dışı bağlamına ilişkin bilgi vermektedir. b) Kur'an metninin anlam örüntüsünü göstermektedir. Yani, konunun başka hangi ayetlerde ele alındığına atıfta bulunularak okurun konuya ilişkin bütüncül bir fikre ulaşması sağlanmaktadır. c) Kur'an'ın Kitab-ı Mukaddes'le ilişkisi tespit edilmektedir. Burada ilgili ayetlerle Kitab-ı Mukaddes'in benzeşen ve ayrılan yönlerine bazen açıklamalar, bazen alıntılar ve bazen de sadece göndermeler yapılarak dikkat çekilmektedir. Bize göre, bu meâlin en orijinal yönlerinden biri de Kur'an'ın Kitab-ı Mukaddes ile mukayese edilmesidir.

Eserin şekilsel özelliklerini kısaca bu şekilde açıkladıktan sonra, şimdi de genel olarak çeviri yöntemi ile bu meâlde izlenen harfî çeviri yöntemi ve özellikleri hakkında bilgi vereceğiz.

III. Çeviri Yöntemi ve Harfî Çeviri

Çeviri/tercüme, bir metnin veya sözün bir dilden başka bir dilde karşılığını bulmaktır. Çeviri sadece kelimelerin karşılığını koymak değil, dilde bir yaratma işidir.⁴ Buna göre, çevirisi yapılacak orijinal bir metnin veya sözün, insan zihninde yeniden anlamlandırılması anlamına gelmektedir. Yani çeviri, belli bir dilde ifade edilmiş bir mesajı bir başka dilde ona uygun düşecek tarzda yeniden üretmektir. Burada önemli olan, alışılmış tarzda metne bağlılıktan çok, metnin iletişim şekline ve niteliğine bağlı kalmanın gerekliliğidir. Dolayısıyla özgün eserde, dilin sözcük anlamlarına dayalı ola-

4 Meriç, Cemil, *Bu Ülke*, İstanbul 1999, s. 117.

rak mı, yoksa sözcüklerin çağrıştırdığı boyutları öne çıkarılarak mı kullanıldığı son derece önem arz etmektedir. Çeviride bu hususun kesinlikle göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Üzerinde önemle durulması gereken hususlardan biri de, çevirisi yapılacak eserlerin türüdür. Yani çevrilen metin türü ile uygulanacak çeviri yöntemi arasındaki ilişki önem arz etmektedir. Örneğin bilimsel ve felsefî eserler, dili bir *araç* olarak kullanıp, dile bağlılık özelliği bulunmayan salt akıl ve mantığa hitap ettikleri için bu gibi eserlerin çevirisi fazla bir güçlük çıkarmaz. Buna karşın edebî eserler, her şeyden önce dili bir *amaç* olarak kullanırlar. Bu tür eserler akılla birlikte duyguya da hitap ederek dilin zevk ve estetik boyutunu öncelerler. Bu bakımdan edebî eserlerin *harfî* değil, *tanzirî* çevirileri, dolayısıyla denk bir çevirisi yapılabilir. Doğrusu, edebî eserlerin çevirisi için bundan başka yol da yoktur.⁵ Bu itibarla edebî bir eser çevrilirken, içeriğinin yanında *üslûp* ve *söyleyiş* özelliklerinin de doğru yansıtılmasına özen gösterilmelidir. Edebî bir metni çevirirken gözetilmesi gereken en önemli hususlardan biri, bir tarafta metin içi dilbilimsel ilişkilerin, diğer tarafta da sözcüklerin birbiriyle örtüşen devingen anlam kesimleriyle çağrıştırdıkları metin dışı bağlamın iyi kavranmasıdır. Bu tür eserlerin *ne söylediği* kadar *nasıl söylediği* de önemlidir. Çünkü böyle bir eser, salt bir bildiri olmayıp, aynı zamanda edebî özelliğini de buradan alır.⁶ Kısaca, çeviriden beklenen, dil engelini ortadan kaldırmak sûretiyle okurun özgün metnin muhtevası ve iletmek istediği dünya ile buluşmasını sağlamaktır.

Bu meâlde çeviri yöntemi olarak kullanılan harfî çeviriye gelince: *Harfî çeviri*, "Nazım ve tertipte aslına uygunluğu gözetmek, bir dildeki lafızları başka bir dile çevirmek ve asıl metnin bütün manalarını korumaktır."⁷ Dikkat edilecek olursa bu çeviri yönteminde hem nazım hem de tertip yönünden özgün metin ile hedef dil arasında bir benzerliğin sağlanması sözkonusudur.

Bu çeviri tarzının özelliklerini ise şöyle sıralayabiliriz:

1) Çeviri, aslının kelimelerini karşılamalıdır. 2) Çevirisi yapılmış metin, okunurken çeviri olduğu belli olmalıdır. 3) Kaynak dilin üslûbunu yansıtmalıdır. 4) Kaynak dilin yazıldığı devirde yazılmış gibi okunmalıdır. 5) Kaynak metne hiçbir kelime ilave edilemez ve ondan atlamalar yapılamaz. 6) Nazım, nazım olarak; nesir, nesir olarak çevrilmelidir.⁸

Çalışmamıza konu olan eserin yayın kurulu tarafından hazırlanan "Sunuş" bölümünde Hamîdullah'ın, "bu çeviri yöntemini benimseyenlere göre, çeviri metin, kaynak metnin özelliklerini en iyi biçimde yansıtmalıdır. Okur da, farklı bir dünya, farklı

5 Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1982, I, 9-11.

6 Koç, Turan, "Çeviri ve Kur'an'ın Türkçe Çevirileri", 2. *Kur'an Sempozyumu*, Bilgi Vakfı, Ankara 1996, s. 243.

7 ez-Zehebî, M. Hüseyin, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, y.y., 1976, I, 23.

8 Savory, Theodore, *Tercüme Sanatı*, (çev: Hamit Dereli), İstanbul 1994, s. 57-58.

bir kültür ve farklı bir dilsel yapı ile karşı karşıya olduğunu bilmeli ve onu kavramaya, anlamaya çalışmalıdır” düşüncesinden hareketle harfi çeviri yöntemini bilinçli olarak seçtiği ve başarıyla uyguladığı ifade edilmektedir. Ayrıca, Hamîdullah’ın bu çeviri yöntemini niçin seçtiği de şu şekilde belirtilmektedir: “...Yapılan çevirileri derinlemesine incelemesi, onu dil üzerinde önemle durmaya götürmüştü; yaptığı çeviride, Kur’an’ın tüm dil ve anlatım özelliklerinin bire bir aktarılması yöntemini seçmesine neden olmuştur.”

Eserin çeviri yöntemini makul görme adına ileri sürülen bu gerekçeler teorik çerçevede kabul edilebilir. Ancak Kur’an, Allah’ın Hz. Peygamber aracılığıyla gönderdiği bizatihi bir kelâmıdır. Kendi dilinde bile özgün, dolayısıyla taklit ve tanzîri yapılamamış ve yapılamayacak olan bu Kitab’ın⁹ nazım ve üslûbunu başka bir dilde taklit ve eşdeğerli kılmak elbette mümkün değildir. Kur’an doğrudan ve dolaylı anlatım şekillerini ifade ederken *mecazî* anlatım tarzını seçer. Dilin kullanımındaki asıl amaç iletişim olduğundan, Kur’an, indiği toplumda kullanılan dili herhangi bir sorgulamaya tabi tutmaksızın olduğu gibi kullanmıştır. Dolayısıyla Kur’an, iletmek istediği mesajdan ayrı olarak, son derece güzel bir belâğata sahip, anlam ve linguistik’in ayrılmaz bir bütün oluşturmasının yanı sıra, dil ve üslûp yönüyle de mükemmel bir seviyededir. Böyle bir kitabın, bu tür özelliklerini göz ardı ederek, çeviri yoluyla başka bir dilde eşdeğerli olduğunu iddia etmek, doğrudan doğruya tahrif anlamına gelir.

Genel olarak çeviri yöntemi ile bu meâlde uygulanan harfi çeviri yönteminin özelliklerini kısaca belirttikten, Kur’an’ın dil ve üslûp yönünden mükemmel bir seviyede olmasından dolayı harfi çeviri yöntemiyle çevrilmesinin doğru olmadığını vurguladıktan sonra, eserin tenkide açık yönlerinden en çok göze çarpan hususları bu yöntemin uygulandığının iddia edildiği çeviride örneklerle izah etmeye çalışacağız.

IV. Eserin Tenkide Açık Yönleri

1. Fâtîha sûresindeki “Besmele” orijinal metinde birinci ayet olarak numaralandırılmasına rağmen, çeviride buna uyulmayarak müstakil bir ifade olarak çevrilmiştir. Yine alışık olduğumuz aksine, aynı sûrenin asıl metinde tek olan 7. ayeti iki ayrı ayet olarak çevrilmiştir. Yani, 6. ayet “kendilerine iyilik verdiklerinin yoluna,” 7. ayet ise “hışmına uğrayanların ve sapanlarınkine değil” şeklinde çevrilmiştir.

2. Özgün metindeki bazı Arapça kelimeler Arapça ile çevrilmiştir. Örneğin “Müttekûn” kelimesi “takvâlîlar” olarak çevrilmiştir. Oysa tüm çeviri boyunca, “ayet” için “gösterge”, “kıssa” için “öykü ve anlatı”, “fidye” için “kurtulmalık” gibi Türkçe sözcüklerin kullanılmasına özen gösterildiği ve bunda da, genç kuşaklara anlama kolaylığı sağlama düşüncesinin etkili olduğu belirtilmesine rağmen kimi ifadelerin çevirisin-

9 Kur’an’ın bu hususa ilişkin meydan okuması (tehadî) aşama aşama olmuştur. Bununla ilgili şu ayetlere bk.: İsrâ, 17/88 (Kur’an’ın bir benzeri); Hüd, 11/13 (Benzeri 10 sûre); Yunus, 10/38 (Benzeri bir sûre); Bakara, 2/23-24 (Benzeri 1 sûre).

de bu ilkeye riayet edilmemiştir. Bununla birlikte biz, lisanımızın öz malı olmuş, klişe haline gelmiş bazı sözcük ve terkiplerin aynen muhafaza edilmesi taraftarıyız. Zira Türklerle Arapların son derece yakın bir kültür içinde bulunduğu herkesin malumudur. Ancak bu meâlde böyle sözcük ve terkiplerin *lafzen* çevrildiğini ve özgün ifadesinin bozulduğunu görmekteyiz. Örneğin, Sebbeha ve türevleri "arılık"; Kâbe'yi ifade eden el-Beyt (harf-i tarifli olduğunda Kâbe'nin özel adı olduğu ehline malumdur) "Ev"; el-Yevmü'l-Ahir "Son Gün"; ed-Daru'l-Ahire "Son Yurt"; Yevmü'l-Kiyâme "Diriliş Günü"; el-Mescidü'l-Harâm "Kutsal Mescit"; el-Beytü'l-Atîk "Eski Ev"; el-Meş'ari'l-Harâm "Kutsal Anıt"; el-Mescidü'l-Aksâ "Uzak Mescit";¹⁰ fidiye "kurtulmalık"; mihr "onur karşılığı"; Kur'an "Okuma" (zaman zaman); Kur'an ayetleri "gösterge" (çoğu zaman); Kur'an'ın isimlerinden Zikir "Hatırlatma"; Kadir Gecesi "Belirleme Gecesi"; müşrik "Tanrı uydu-
ran" şeklinde çevrilmiştir.

Diğer taraftan Nisâ, 4/51 dışındaki bütün yerlerde "Tâğüt" kavramının çeviride olduğu gibi muhafaza edilmiş olması, eserin iddia edilen çeviri yöntemi ile uyuşmaktadır.

Bu çeviride lafza aşırı bağlı kalındığı için Kur'an mesajının anlaşılabilirliği çoğu zaman yok edilmiştir. Kanaatimizce, lafza sıkı bağlılık, müellifin Kur'an'ın lafzına olan aşırı saygısından kaynaklanmaktadır. Nitekim, Hamîdullah'ın vefatından kısa bir süre sonra İslâmîyât/kitâbiyât'ın bülteninde Mehmet Görmez'in Mehmed Said Hatiboğlu ile "Hamîdullah Hocamız Üzerine" isimli bir söyleşisinde zikredilen ve bizim yukarıda verdiğimiz bilgileri perçinleyen bir anekdotu aktarmak istiyorum. M. Said Hatiboğlu şöyle demektedir:

"Hamîdullah Hocamızın Fransızca'ya yaptığı Kur'an tercümesine birçok itirazın olduğu vakidir. Bunlardan biri, tercümenin Fransızca'sının, Fransız edebî zevkine uygun olmadığı şeklinde idi. "Fransızlar böyle söylemez." diyorlardı. Ben bir defa bunu kendisine aksettirdim. Bir de misal verdim. *Zehebe'llâhu bi-nûrihim* ayetini [Bakara, 2/17] biz: "Allah, nurlarını giderdi." diye Türkçe'ye çeviririz. Hocam siz bunu Fransızca'ya "Allah nurları ile gitti" şeklinde çevirmişsiniz. İddialardan biri bu, dedim. Bana şöyle cevap verdi: "Ben Allah'ın koyduğu ibareyi değiştirme salahiyetine sahip değilim. Çünkü Kur'an'da *izhâb* fiili de var; ancak, Allah *zehebe* kullanmış. Ben bu sebeple aynen Fransızca'ya çevirmek zorunda kaldım." Hocamız, ilâhî ibarenin zahirine bu kadar hürmet gösteren birisi idi."¹¹

3. Zaman zaman ayetler, bir cümlelerin parçacıklarından oluşur; cümle ve dolayısıyla anlam, ancak birbirini izleyen birçok ayetten sonra tamamlanır. Çoğu çevirmen böylesi durumlarda, anlamı yazı dilinin kuralları içinde verebilmek için, ayetleri birleştirme ya da her ayeti kendi içinde anlam bütünlüğü taşıyan cümlelere dönüştürme yolu-

10 Bunun Kudüs'teki Mescit-i Aksa olmayıp, göklerde olabileceği, gerekçe olarak ta, Rûm, 30/3. ayetindeki "yakın topraklar"la Filistin'in kastedildiği ifade edilmektedir. s. 429 (4. dipnot).

11 İslâmîyât/Kitâbiyât *Bülten* 5, Ankara, Ekim-Aralık 2002, s. 9.

na başvurur. Bu tutum ayetlerin yapısında bir değişime ve anlamlarında bir farklılaşmaya neden olur gerekçesiyle Hamîdullah her ayeti, kaynak metinde olduğu gibi anlamlandırmış, söz diziminin sürdüğünü noktalama işaretiyle göstermiştir. Metne böylesine bağlılık içinde yürütülen bir çalışmada, kaynak metne keyfi müdahaleler ve ayraç içine alınarak da olsa, açıklayıcı, tamamlayıcı, düzeltici kimi eklemeler yapılmamıştır.

Hefn Secâvend'e bağlı kalındığı hem de harfî çeviri yöntemi gereği, bazı ayetlerin sonunun cümle olarak bağlanmamasında âdeta ısrar edilmektedir. Bu durum ister bir ayetin içindeki bir cümle olsun, isterse her ayet ayrı telakki edildiği için olsun değişmemektedir. Birinci tipe örnek: *"Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürledi. Ve gözleri üzerinde bir perde; ve onlar için büyük bir ceza vardır."* (Bakara, 2/7) İkinci tipe ise, Bakara, 2/219-220. ayetleri örnek teşkil etmektedir: *"...Yine sana, 'Ne bağışlamak gerekir?' diye soruyorlar. De ki: 'Artanı.' Allah size, göstergelerini işte böyle açıklıyor. Belki derinlemesine düşünürsünüz, [220] bu dünya ve öteki dünya konusundadır..."* Bu durum, özellikle kısa sûrelerde çok daha belirgindir. Oysa bu yöntemle birbirine bağlı olan iki ya da daha fazla ayetin anlamı tam olarak yansıtılamamaktadır.

Her ayet müstakil, öncesi ve sonrasıyla bağlantısız olarak çevrildiği için okuyucu çok anlamsız cümlelerle karşı karşıya gelebilmektedir. Bu durumla ilgili olarak şu örnekleri verebiliriz : a) Bakara, 2/184: *"sayılı günler sırasında. Sizden her kim hasta, ya da yolcu olursa, o zaman, diğer günlerden saysın..."* Bu hâliyle cümle hem bozuk hem de anlamsızdır. Kimi yerlerde ifadenin anlaşılması için ilave sözcükler yapıldığı bir vakiadır. Bizce ilaveler asıl yapılması gereken yerlere yapılmalıdır. İlave yapılması gereken yerlerden biri de burasıdır. Güya *"kaynak metne keyfi müdahalelerin, ayraç içine alınarak da olsa, açıklayıcı, tamamlayıcı, düzeltici kimi eklemeler yapılmadığı"*nın altı çizilmiştir. b) Hac, 22/31: *"hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmaksızın O'na içtenlikle yönelerek; çünkü, kim Allah'a ortak koşarsa, sanki o, gökten düşmüş de kuşlar onu kapıyormuş, yahut rüzgar onu yüksekten, öldürücü bir yere savuruyormuş gibidir."* c) Kadr, 97/5: *"bir banış. Bu, tanyerinin ağarmasına kadar."*

4. Harfî çeviri yönteminin bilinçle seçildiği ve başarıyla uygulandığı iddia edilmesine rağmen, harfî çeviri yöntemine aykırı olarak, ayetin anlamını tamamlamak amacıyla ayetin orijinalinde olmayan kimi sözcükler ilave edilmiştir. *"... 've onlarla yalnızca alay ediyoruz' derler"* (Bakara, 2/14) ayetindeki "onlarla"; *"Allah ansızın ışıklarını giderir..."* (Bakara, 2/17) ayetindeki "ansızın"; *"...Önlerini her aydınlattığında, ışığında yürürler;..."* (Bakara, 2/20) ayetindeki "önlerini"; *"O ki, yeri sizin için bir döşek, göğü de bir çadır gibi yaptı"* (Bakara, 2/22) ayetindeki "gibi"; *"...Bu, Rabb'inden sana gelen gerçektir..."* (Bakara, 2/149) ayetindeki "sana gelen"; *"...Rabb'imiz! Bize dünyada iyilik ver! derler."* (Bakara, 2/200) ayetindeki "iyilik" gibi sözcükleri örnek olarak verebiliriz. Bu son örnekteki "iyilik" sözcüğü, sanırım bir sonraki ayette geçen "haseten" kelimesinden etkilenilerek çeviriye dâhil edilmiştir.

Bakara, 2/220: *"... 'Ve eğer onları, son çare olarak, aranızda alırsanız, onlar sizin kardeşlerinizdir!' Allah, kimin iyi, kimin de kötü olduğunu bilir..."* ayetinde "son çare

olarak ifadesi yer almadığı gibi, "müfsid (bozucu) ve muslih (düzeltici)" isimleri "çıplak anlam"ın dışına çıkılarak ve âdeti yorumlanarak "iyi ve kötü" sözcükleri ile karşılanmıştır. Ayrıca yine harfî çeviri yönteminin dışına çıkılarak ayetteki "müfsid" ve "muslih" kelimelerinin sırasına dikkat edilmeyerek çeviride takdim-tehir yapılmıştır. Oysa ayette sırasıyla önce "müfsid" daha sonra ise "muslih" ismi zikredilmektedir.

Kıyas, boşanma, vasiyet, süt emzirme ile ilgili hususlarda "örfe göre" anlamındaki "bi'l-ma'rûf/bi-ma'rûfin" sözcüğü "iyi" nitelemesi ile "iyi geleneğe uygun olarak" şeklinde çevrilmiştir. Bütün bu örnekler de gösteriyor ki, bu meâlde harfî çeviri yöntemine tam olarak riayet edilmemiştir. Bu da harfî çeviri yönteminin Kur'an için uygun olmadığına göstergelerindedir.

Buna karşılık yer yer kimi kelimelerin tercüme edilmediği de müşahede edilmektedir: a) Bakara, 2/117: "...bir şeye karar verdiğinde, yalnızca 'Ol!' der ve olur" ayetindeki "le hû" (ona) kelimesi atlanmıştır. b) Bakara, 2/185'deki "ve men kâne merîdan ev alâ seferin fe iddetün min eyyâmin ühar" kısmı. c) "Ey" anlamındaki "Yâ" nida edati.¹² d) Sığınma isteyene sığınma vermenin nedeninin ifade edildiği "hattâ yesmea kelâmallah (ta ki Allah'ın kelâmını dinlesin) kısmı. e) Nûh, 71/11. ayeti asıl metinde sayfa başında iken, bu ayetin çevirisi bir önceki sayfanın en sonunda yer almaktadır.

5. Aynı cümle içinde görülen şahıs ve zaman değişimlerinin de olduğu gibi yansıtıldığı iddia edilmesine rağmen, yer yer zaman kiplerine riayet edilmediği rahatlıkla gözlenmektedir: Bakara, 11 ve 14'deki "dediler" mazi fiilleri "derler", Bakara, 113'de "dediler" mazi fiili "diyorlar", Bakara, 25'deki "dediler" fiili de "diyecekler" şeklinde çevrilerek söz konusu ilke ihlal edilmiştir.

6. Yöntem olarak göze çarpan en önemli noktalardan birisi de, asıl metnin harfî çevirisi yapılması gerekirken, bu, açıklayıcı not kısmında "Harfi harfine:..." şeklinde bir notla verilmektedir. Hâlbuki bu çeviri yöntemine uyularak asıl metnin harfî çevirisi yapılmalı, gerekirse okur için metnin açık ve anlaşılır olmasına katkıda bulunma gayesi-ne matuf olmak üzere açıklayıcı notla izah edilmelidir. Ancak bu yöneme çoğu zaman riayet edilmemiştir. Bu durumu hemen her sayfada görmek mümkün olduğu için örnek verme ihtiyacı hissetmiyoruz.

7. Dipnotta açıklanması gereken ayetler, terkipler ve sözcükler var: **Bakara, 15:** "Allah onlarla alay eder." Ayetin lafzen bu şekilde bir çevirisi doğrudur. Ancak insanlara ait olan bu gayr-i ahlâkî özelliğin Allah'a da yakıştırılması ahlâken uygun değildir. Buradaki edebî bir sanatın, yani "müşâkele"¹³ sanatının varlığını Hamîdullah'ın bilmediği düşünülemez. Dolayısıyla bu durumun dipnotta açıklanması gerekirdi. Bir başka örnek **Bakara, 27:** "...Allah'ın birleştirilmesini buyurduğu bağı koparırlar..." ayetinde-

12 Bakara sûresindeki diğer örnekler için bk.: Bakara, 2/121, 168.

13 Müşâkele, iki cümlenin lafız bakımından aynı olup, anlamca farklı olmasıdır. Bk.: es-Sâbüni, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, İstanbul, ts., I, 36.

ki "Allah'ın birleştirilmesini buyurduğu bağın" ne olduğu belli olmadığı için açıklanması gerekirdi. Böyle açıklanması gereken bilgiler oldukça yekun tutmaktadır.

8. "Le'alle" edatı Kur'an'ın genelinde "sebebe" bildirdiği hâlde, bu meâlde hemen hemen bütün yerlerde "belki" sözcüğü ile karşılandığı için metnin anlamını tam olarak yansıtmadığı gibi, cümlelerin akıcılığını da bozmaktadır. Zira çeviri işleminde *anlamak* kadar muhataba *anlatmak* ta önemlidir.

9. Sözcük dışındaki tüm anlatım öğelerinin (çekim ekleri, edatlar, zamirler...) eksiksiz çevrildiği, böylece dil ve anlatım düzeninin de olduğu gibi korunduğu iddiasına rağmen, Arapça dil yapısı gereği kullanılan, ancak Türkçe cümlelerde anlam akışını bozan "ve" bağlacının yanı sıra "ki" bağlacı da çok sık kullanılmıştır. Ayrıca prensip olarak hemen hemen "ve" bağlaçları çevrilirken bazen bunların terk edildiği yerler de vardır.¹⁴ Özellikle "ve" bağlacının anlam akışını bozduğunu göstermesi açısından Hac sûresi 17. ayeti örnek olarak verebiliriz: "*Evet, inananlar ve Yahudiler, ve Sabiiler, ve Nasrânîler, ve Mecûsîler ve Allah'a ortak koşanlar var ya...*" Üstelik Türkçe yazım kullarına aykırı olmasına rağmen "ve" bağlaçlarından önce de virgül kullanılmıştır! Buna karşılık, örneğin *Cin sûresinin* hemen hemen tüm ayetlerinin başında yer alan "ve" bağlacının çevrilmemesi dikkat çekicidir.

Huruf-u müşebbehe bi'l-fiil'den olan "İnne ve Enne" harfleri çok az istisnası olmakla birlikte, hemen bütün yerlerde "Evet" olarak çevrilmiştir. Örnek olarak *Cin sûresine* bakmak yeterlidir.

Harf-i cerlerin aynen çevrilmediği yerler de söz konusudur: Örneğin Bakara, 2/45 ve 153. ayetleri "*Ve sabır ve namazda yardım arayın...*" [bu ayetlerdeki harf-i cerler 'bi' olup (ile)" anlamındadır] şeklinde çevrilirken; Mâûn, 107/5. ayeti "ki onlar namazlarında özensizdirler" [bu ayetteki harf-i cer ise 'an'dır] şeklinde çevrilmiştir.

Her zaman problem olan **zamirlerin mercii** meselesi, bu meâlde de problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani, bazen ayetteki zamirin mercii çeviride açık isim hâline getirilmekte, bazen de lafza riayetle olsa gerek kapalı olarak bırakılmaktadır. Zamirlerin mercii zaman zaman dipnotta açıklanmakla birlikte, kimi zaman da öylece bırakılmıştır. Bu durumun anlamın açık ve net olarak anlaşılmasına engel olduğunu hatırlatmak isteriz. Bu hususun örneği çok olduğu için ayrıca örnek verme ihtiyacı hissetmiyoruz.

10. Kur'an bütünlüğü içerisinde aynı bağlamda ve aynı anlamda kullanılan "el-mesîr" sözcüğünün farklı anlamlarda kullanıldığı müşahede edilmektedir: "*Oluş yalnız sanadır*" (Bakara, 2/285), "*oluşunuz Ateş'edir*" (İbrahim, 14/30), "*ve o ne kötü bir oluşturdur*" (Fetih, 48/6), "*ve o ne kötü dönüştür*" (Nisâ, 4/115), "*vanlacak ne kötü yerdir orası*" (Bakara, 2/126). Bütün bu yerlerdeki "el-mesîr" kelimesi kimi zaman ism-i

14 Örneğin bk.: Bakara, 2/113, 115.

mekân, kimi zaman da mastar olarak çevrilmiştir. Dolayısıyla bir tutarsızlık söz konusudur.

11. "Darb-ı mesel" ifadesi, sadece Bakara, 2/26'da doğru olarak "örnek göstermek" ve Zuhruf, 43/17'de "isnat etmek" şeklinde çevrilmişken, aynı ifade her yerde, harfî çeviri yöntemine bağlı kalma düşüncesiyle "mesel/örnek vurmak" olarak çevrilmiştir.¹⁵

12. Türkçe'mizde pek alışık olmadığımız, çok garip ifadelere de zaman zaman rastlanmaktadır. Bu hususla ilgili olarak şu örnekleri verebiliriz: a) Bakara, 2/88 ve Nisâ, 4/155: "Kulûbünâ ğulf" cümlesi "Kalplerimiz sünnetsizdir." b) Nisâ, 4/117: "In yed'üne min dûnihî illâ inâsen" ibaresi "Onlar, O'nu bırakıp ancak birtakım dışilere yalvarıyorlar...". c) Tahrîm, 66/10: "Darab'llâhu meselen li-lezîne keferu'mraete nûhin ve'mraete lûtin. Kâneta tahte abdeyni min 'ibâdinâ sâlihayn..." ayeti "Allah, inkârcılar için, Nuh'un kadınıyla Lut'un kadınına örnek vurdu: Onlar, kullarımızdan iki iyi kulun altındaydılar..." Burada o kadınların Hz. Nûh ve Lût ile evli olduklarının kastedildiği çok açıktır. d) Beled, 90/3: "Ve vâlidin ve mâ veled" ibaresi "Ve ant olsun dölleyene ve döllediğine!" Burada farklı görüşler olmakla birlikte hiçbir açıklayıcı bilgi verilmemiştir. Burada "vâlid=baba" ve "ve mâ veled=çocuğu/zürriyeti" kastedilmektedir. Ancak baba ve çocuğun kim olduğu hakkında birkaç rivayet vardır.¹⁶ e) Hac, 22/7: "ve enne's-Sâate âtiyetün lâ raybe fihâ." ayeti "Evet, ve Saat yoldadır -onda kuşku yok-..." şeklinde çevrilmiştir. Ayetteki kıyâmet vaktini bildiren "es-Sâat"¹⁷ sözcüğü lafzen kullanıldığı ve not da düşülmediği için ilk anda zaman bildiren araç akla gelmektedir.

13. Hiçbir sözcüğün kolayca ve iş olsun diye seçilmediği, seçilen sözcüğün, geçtiği tüm ayetlerde aynı işlevi yerine getirip getirmediğinin denendiği, ana kaynaktaki sözcüğün anlamına uygun düşüp düşmediğine bakıldığı, kısaca, sözcüklerin kökeninden çok, anlatımdaki, anlamı aktarmaktaki işleviyle ilgilenildiği ifade edilmektedir. Oysa bu ilkenin dışına çıkmış pek çok sözcüğün var olduğunu görmekteyiz. Vereceğimiz örneklerde de görüleceği üzere, söz konusu sözcükler hep aynı bağlamda kullanılmaktadır. Ancak, sadece "cehd" sözcüğü hariç, ki o da farklı bağlamlarda kullanılmasına karşın aynı sözcükle yani, "savaş" sözcüğü ile karşılanmıştır. Bu hususa ilişkin olarak şu örnekleri verebiliriz: a) "Hanîf/Hunefae" sözcükleri genellikle "içtenlikle",¹⁸ bazen de "doğruya yönelmiş"¹⁹ olarak; b) şirk ve türevleri çoğu zaman "Tanrılar uydurmak, Tanrılar uyduranlar" şeklinde bazen de yaygın kullanım olan "Allah'a ortak

15 Ra'd, 13/17; İbrahim, 14/24, 25, 45; Nahl, 16/75, 76, 112; İsrâ, 17/48; Kehf, 18/32, 45; Hac, 22/73; Nûr, 24/35; Furkân, 25/9, 39; Ankebût, 29/43; Rûm, 30/28, 58; Yâsîn, 36/13, 78; Zümer, 39/29; Zuhruf, 43/57; Muhammed, 47/3; Haşr, 59/21; Tahrîm, 66/10.

16 Bu rivayetlerle ilgili olarak örneğin bk.: Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân fi Te'vîli'l-Kur'an*, Beyrut 1992, XII, 586-587; Elmalılı, VIII, 5827-5830.

17 Kıyâmet vaktini ifade eden "es-Saat" sözcüğü her yerde "Saat" olarak çevrilmiştir.

18 Bakara, 2/135; Âli İmrân, 3/95; Nisâ, 4/125; En'âm, 6/79; Yûnus, 10/105; Nahl, 16/120, 123; Hac, 22/31; Rûm, 30/30; Beyyine, 98/5.

19 Âli İmrân, 3/67; En'âm, 6/161.

koşma" olarak; c) Kur'an'da dört yerde geçen ve Kıyamet vaktinin dehşetini ifade eden "el-Kâria" sözcüğü, Kâria, 101/1-3'de "vuruş", Hâkka, 69/4'de "kapıları çalacak büyük yıkım" şeklinde; d) "Nasarâ" kelimesi, kimi zaman doğru ve yaygın şekli olan "Hiristiyanlar" şeklinde, kimi zaman da "Nasrânîler" şeklinde²⁰ ("Nasrânîler" dipnotta da "Hiristiyanlar" olarak açıklanmıştır!); e) "Ellezîne hâdû" ifadesi hemen hemen her yerde "Yahûdîler" şeklinde doğru çevrilmişken, bazı yerlerde ise "Yahudileşenler" şeklinde;²¹ "Ve Eksamû cehde eymânihim" (*Var güçleriyle Allah'a yemin ettiler*) ayetleri²² ile daha farklı bir bağlamda kullanılan Ankebut, 29/8 ve Lokmân, 31/15'de ki "câhedâke" (*seni zorlarlarsa*) ayetleri hariç, "çaba, gayret" anlamına gelen "Cehede" ve türevleri her yerde "savaş" sözcüğü ile karşılanmıştır.

14. Geniş anlam örgüsüne sahip bazı sözcüklerin anlamının daraltıldığı görülmektedir. Bu duruma şu örnekleri verebiliriz: a) "Zulüm" kavramı birkaç yer istisna edilirse çoğu zaman "hainlik" sözcüğü ile karşılanmıştır. "ed-Dîn" kavramı ise, "Karşılık" şeklinde çok sık bir sözcükle karşılanmıştır. b) Allah'ın isim ve sıfatları da anlam daraltılmasına uğratılan konular arasında yer almaktadır. Örneğin Latîf "iyi davranışlıdır"; Hakîm "bilge"; Raûf "çok sevecen"; Kayyûm ve Samed "Mutlak" gibi.

15. Kur'an'ın indiği dönemde, belli bir anlamın iletilmesinde sıradan bir görev üstlenen kimi sözcüklerin, sonradan kavramlaştırıldığı, bir terim özelliği kazandığı, bu oluşumun, kendini izleyen dönemlerde, Kur'an'ın anlamlandırılmasında da önemli ölçüde etkili olduğu yani, bazı sözcüklerin Kur'an'daki anlamı ile sonraki dönemlerde kazandığı anlamın birbirinden çok farklı olduğu, Hamîdullah'ın ise, bu tarihsel oluşumun Kur'an'ın anlamını sınırlandırmasına izin vermediği; sözcükleri, Kur'an'ın anlamsal örgüsü içindeki anlamlarıyla çevirdiği, dolayısıyla okurun, alıştığı sayısız sözcüğü göremeyeceği, ama buna karşılık, aynı sözcüklerin çıplak anlamlarını bulacağı ifade edilmektedir. Ancak çok az da olsa bu ilkenin dışına çıkıldığı görülmektedir. Bunun en tipik örneğini Kur'an'da iki defa geçen "teyemmüm"²³ sözcüğü oluşturmaktadır. "Kastetmek, yönelmek, hedeflemek" gibi anlamlara gelen bu kelime, meâlde "toz aptesti alın" şeklinde çevrilmiştir. Oysa ayette "belli bir anlamın iletilmesinde sıradan bir görev üstlenen" bu sözcükle temiz bir toprağa yönelinmesi, önce temiz bir toprak bulunması, sonra da o toprakla ellerin ve yüzün mesh edilmesi kastedilmektedir. Ayrıca sözcüğün çıplak anlamı da "toz aptesti" değildir. Bu çeviride sonradan kavramlaşan "Teyemmüm" kelimesinin etkili olduğu görülmektedir.²⁴ Doğrusu şöyle olabilirdi: "...Temiz bir toprağa yönelin; onunla yüzlerinizi ve ellerinizi sıvazlayın..." (Mâide, 5/6).

20 Bakara, 2/62, 111; Mâide, 5/14, 51, 69; Hac, 22/17.

21 Nisâ, 4/160; Mâide, 5/41; Cuma, 62/6.

22 Bk.: Mâide, 5/53; En'âm, 6/109; Nahl, 16/38; Nûr, 24/53; Fâtır, 35/42.

23 Nisâ, 4/43; Mâide, 5/6.

24 Kur'an'daki kimi sözcüklerin sonradan kavramlaştırılıp terim özelliği kazandığı, bunların daha sonraki dönemlerde, özellikle *Fıkıh* ilminin terminolojisinin Kur'an yorumuna etkili olduğuna ilişkin örnekler ve değerlendirmeler için bk.: Cündioğlu, Düccane, *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*, İstanbul 1999, s. 71-81.

16. Türkçe açısından *ne ... ne de...* sözcükleriyle kurulan cümleler çoğu zaman doğru olarak olumlu sözcüklerle bağlanırken, zaman zaman bu kalıbın dışına çıkılarak cümle anlamsız hâle getirilmiştir. Örneğin Bakara, 2/107. ayeti "*O'ndan başka ne bir koruyucu, ne de bir yardımcınız bulunmadığını bilmez misin?*" şeklinde yanlış çevrilmiştir. Doğrusu "*O'ndan başka ne bir koruyucu, ne de bir yardımcınız bulunduğunu bilmez misin?*" şeklinde olacaktır.²⁵

V. Deyimsel ve Mecazî Anamlı Ayetlerin Çevirisi

Arapça'nın aslî ve vazgeçilmez bir özelliğini oluşturan ve en mükemmel şekline de Kur'an'da ulaşılan *icâz*, mütercimlerin göz önünde bulundurmamak zorunda olduğu çok önemli bir husustur. Bu nedenle çevirmenler Kur'an'ın indiği dönemdeki dilbilime ilişkin kullanışları esas almalı ve Kur'an'ın bazı deyimlerinin insanların zihninde zamanla bir değişime uğradığını, bu sebeple ilk orijinal hâline uygun çeviri yapılması gerektiğini hiçbir zaman unutmamalıdır. Bu yapılmadığı veya *lafzî* çeviri yöntemi uygulandığı takdirde söz konusu özgün ifade, çeviri yapılmakla bütün anlamını kaybeder ve çoğu zaman anlamsız sözcükler yığını hâline gelir.

Deyimler ve mecaz anlamlı sözcüklerin bile, eşdeğerli deyim ya da sözcükler yerine temel anlamın karşılığı olan sözcüklerle karşılandığı ifade edilmektedir. Örneklerden de anlaşılacağı üzere, bu tür ifadelerin çevirisinde ekseriyetle başarılı olunamamıştır. Başarısızlığın bizce en büyük nedeni, harfî çeviri yönteminde ya da *lafzî* çeviride ısrar edilmesidir. Özellikle deyimsel ifadeler sözcüğü sözcüğüne çevrildiğinde ayetlerin nasıl anlamsız hâle geldiği görülmektedir. Bunun örnekleri aşağıdadır:

1. Bakara, 2/61: "...Ve üzerlerine alçaklık ve yoksulluk **vuruldu**..." cümlesi "*zillet ve hakarete maruz kaldılar*" şeklinde ifade edilebilirdi.

2. Bakara, 2/223: "*Eşeriniz sizin için bir tarladır. Öyleyse, **tarlanıza istediğiniz gibi gelin**...*" Ayetteki "*hars*" (tarla=ekin yeri) sözcüğü *mecazî* bir anlama sahiptir. Daha açık ifadeyle "*cinsi münasebetten ve onun hasılasından kinaye olarak*" kullanılmıştır.²⁶ Dolayısıyla bu deyimsel ifadenin *lafzen* Türkçe'ye bu şekilde aktarılması doğru bir çeviri ol(a)maz. Ayetin bu cümleleri şu şekilde çevrilebilirdi: "*Kadınlarınız sizin **döl yerlerinizdir**. Öyleyse, **döl yerinize istediğiniz tarzda yaklaşın**...*"

3. En'âm, 6/82: Çevirinin hemen tamamında "*zulüm*" kavramının "*hainlik*" olarak çevrilmesi *calib-i dikkattir*. Özellikle: "*İnanıp da, inançlarına **hainlik gjydirmeyenler**...*" şeklinde çevrilmesi *mecazî* anlama sahip ifadelerin *lafzen* çevrildiğinde düştük-

25 Başka örnek için bk.: 2. Bakara, 2/120. Aynı ayetin son cümlesi ise doğru çevrilmiştir.

26 Örneğin bk.: Zerahşerî, Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki Çavâmizi't-Tenzil*, y.y. ve ts., I, 266; Neseffî, Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, İstanbul 1984, I, 110-111; Hâzin, Ali b. Muhammed b. İbrâhîm, *Lübâbu't-Te'vil fi Maâni't-Tenzil*, Beyrut 1995, I, 284; Âlûsî, Şihâbüddin Mahmûd, *Rûhu'l-Meânî*, Beyrut 1994, I, 517-518.

leri komik durumu yansıtmaktadır. Oysa *"İnanıp da inançlarına bir zulüm"*²⁷ karıştırmayanlar..." şeklindeki bir çeviri Türkçe açısından daha anlamlı ve anlaşılır olmaktadır. Ayrıca bu ayet, "zulüm" kelimesinin çoğu yerde "hainlik" olarak çevrilemeyeceğine güzel bir örnek oluşturmaktadır.

4. A'râf, 7/149: *"Ve ellerinin üzerine düşürülünce ve iyice saptıklarını görünce..."*

Bu deyimisel ifade de harfî tercüme edildiği için anlaşılabilir bir hâle sokulmuştur. Çünkü Türkçe'de böyle bir kalıp yoktur. Arapça'da *"suqita fî yedihi"* "şaşırmak, donakalmak" anlamında son derece pişmanlığı dile getirmekten kinayedir. Dolayısıyla Türkçe'ye şöyle ifade edilebilirdi: *"Pişmanlık içinde işin aslını anlayıp, sapıtmış olduklarını görünce..."*

5. Hac, 22/36: *"Ve kurbanlık hayvanlara gelince... Sıra hâlindeyken üzerlerine Allah'ın adını anın..."* ayetindeki "savâffe" sözcüğü "sıra hâlindeyken" şeklinde çevrilmiş olup, asıl anlamı zâyî edilmiştir. Yani "ön ayaklarının biri bağlı olarak ayakta dururlarken" demektir. Tabi harfî çeviride bunların olması oldukça zordur.

VI. Yanlış Çeviri Örnekleri

Bu deyimisel ve mecaz anlatımlı ayetlerden başka, kimi düz anlatımlı ayetlerin çevirisinde de yanlışlıklar gözükmektedir. Aşağıda tespit edebildiğimiz bazı ayetlerin yanlış çevirisine ilişkin örnekler vereceğiz. Ancak hemen söyleyelim ki, bu durum, harfî çeviri yöntemiyle ilgili olmayıp, türü, yöntemi ne olursa olsun her çeviri için söz konusudur.

1. Bakara, 2/26: *"Gerçekten Allah, sivri sineği de, onun üstünde herhangi bir şeyi de örnek göstermekten çekinmez..."*. Ayetteki "fevka=üst" zarfı, "küçüklük bakımından daha üstünü" anlamındadır. Dolayısıyla ayette, "sivrisineğin, hatta ondan küçük bir şeyin bile misâl getirilebileceği" söylenmek istenmektedir.

2. Bakara, 2/34: *"... O zaten, inkârcılardandı."* Ayetin bu şekilde çevrilmesinden, Şeytan'ın daha önceden inkârcı olduğu anlaşılacaktır. Oysa gerek buradan ve gerekse Kur'an'ın bütünlüğünden hareketle Şeytan'ın daha önce değil, Hz. Âdem'e "secde" etmediği için inkârcı olduğu hususu açıktır.²⁸ Yani onun inkârcılığı bu olay üzerine meydana gelmiştir. Doğru çeviri *"Böylece o, inkârcılardan oldu"* şeklinde olabilir.

3. Bakara, 2/54: *"...Hemen Yaratan'ınıza tövbe edin; sonra kendinizi öldürün..."* cümlesine lafza bağlılıktan dolayı, hiçbir tefsirde ve meâlde görülmeyen bir anlam yüklenmiştir. Dipnotta da "Putlara tapmaktansa, kendinizi öldürmeniz daha iyidir" şeklinde bir yorum yapılarak âdeta "intihar" savunulmaktadır. Oysa burada lafzî/hakikî mananın kastedildiği söylenmekle birlikte, İsrâiloğullarının kendi kendilerini öldür-

27 Rivayetlere göre, bu ayette geçen "zulmün" ne olduğu İslâm Peygamberi'ne sorulduğunda, bunun "şirk" olduğunu belirtmiş ve şu ayeti okumuştur: *"...gerçekten şirk büyük bir zulümdür"* (Lokmân, 31/13). Bk.: Taberî, V, 251; İbn Keşîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, İstanbul 1985, III, 288.

28 Bk.: A'râf, 7/11-13; Hicr, 15/28-33; İsrâ, 17/61; Kehf, 18/50; Tâhâ, 20/116; Sâd, 38/71-74.

mekle yani, intihar etmekle emrolunmadığı hususunda müfessirler arasında konsensus sağlandığı ısrarla vurgulanmaktadır.²⁹

4. Bakara, 2/177: "...Ama iyilik, Allah'a, Son Gün'e, meleklere, Kitab'a, peygamberlere inanmak; sahip olduklarından akrabalara, yetimlere, yoksullara, yolcuya, ve dilenenlere ve **boyundurukları çözmeye Allah sevgisi için vermek**, ve namazı kılmak, zekâti ödemektir. Ve sözleştiklerinde, sözlerini tastamam yerine getirenler, sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabredenler, işte içtenlikli olanlar bunlardır! Ve işte takvâlılar da bunlardır!" Gerçek erdemliliği anlatan ayetin bu şekilde çevirisi birçok bakımdan tenkidi hak etmektedir: a) Gerçek erdem sahibinde olması gereken niteliklerin sayıldığı ayetin baş tarafında gerçek erdem sahibini vurgulayan "men" ism-i mevsülû nazarı itibara alınmadığı için inanan yerine "inanmak"; veren yerine "vermek"; namazı kılan yerine "namazı kılmak" ve zekâti ödeyen/veren yerine "zekâti ödemektir" şeklinde mastar olarak çevrilmiştir. Bu husus, ancak ikinci kısımda yakalanabilmiştir. b) "Ve" bağlacının ilke olarak -bazı istisnalar olsa da- oldukça sık kullanıldığını daha önce söylemiştik. Burada da zaman zaman kullanılmış, zaman zaman terkedilmiştir. c) Harfî çeviri yapıldığı için "ve fi'r-rikâb" ifadesi "**boyundurukları çözmek**" şeklinde çevrilmiştir. Oysa yaygın kurulunun ifadesiyle "gençlerin daha iyi anlayacağı ifade biçimi" seçilebilir, örneğin "insanları kölelikten kurtarmaya" şeklinde çevrilebilirdi. Böylece açıklayıcı nota da gerek kalmazdı! d) "Ve âte'l-mâle alâ hubbihî" ifadesi "Allah sevgisi için vermek" şeklinde çevrilmiştir. "alâ hubbihî"deki "hû" zamirinin aidiyeti problem gibi gözükmemektedir. Lâkin hemen hemen bütün müfessir ve mütercimler bu zamirin "mal" a ait olduğu hususunda hem fikirdirler. Müellif birkaç tefsirde yer alan sadece zayıf³⁰ bir görüşü tercih etmiştir. Yine aynı ifadenin İnsan, 76/8'deki çevirisinde "Ve Allah sevgisi için" şeklinde anlamlandırılmıştır. Özellikle bu son ayette zamirin "Allah'a" döndürülmesinin zorluğu hatta imkânsızlığı açıkça görülmektedir. Çünkü bu ifadenin bağlamında "Allah" lafzı geçmemektedir.

5. Bakara, 2/192: "Vazgeçerler mi?" şeklinde çevrilen ifade şart cümlesi olup "Eğer vazgeçerlerse..." anlamındadır. Kaldı ki, bu şekildeki bir çeviri, "başarılı bir şekilde uygulandığı" iddia edilen harfî çeviri yöntemine de aykırıdır.

6. Bakara, 2/217: "Sana Kutsal Ay'ı, bu ayda savaşmayı soruyorlar. De ki: 'O ayda savaşmak, büyük bir günah ve Allah yolundan **bir alıkoyma ve O'na ve Kutsal Mes-cit'e karşı bir inkârdır. Ama, onun sakinlerini oradan çıkarmak, Allah yanında daha kötü, zulüm de adam öldürmekten daha kötüdür...**" Bu ayetin çevirisinde birkaç prob-

29 Bk.: Râzî, Fahreddîn, *Mefâtihu'l-Gayb (et-Tefsîru'l-Kebîr)*, Beyrut 1997, I, 516; Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut 1996, I, 273. Ayetin muhtemel manaları ve hakiki mananın kastedilmediği ile ilgili bilgi için de bk.: Elmalılı, I, 355-356; Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, (çev: Cahit Koytak-Ahmet Ertürk), İstanbul 1996, I, 16 (39. dipnot); Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli*, İstanbul 1998, (Bakara 2/54. ayetin notu).

30 Örneğin bk.: Zemahşerî, I, 218-219; Beydâvî, Abdullah b. Ömer, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, Beyrut 1988, I, 101.

lem var. Şöyle ki: a) “*Ve saddün an sebıllâh*” ifadesi “Allah yolundan bir alıkoyma” şeklinde Türkçe’ye hiç de *şık olmayan* bir tarzda çevrilmiştir. b) “*ve'l-Mescidi'l-Haram*” terkihi “*ve küfrün bihi*”deki “*bihi*”ye atfedilerek “*ve O’na ve Kutsal Mescit’e karşı bir inkârdır*” gibi garip bir anlam yüklenmiştir. Allah’a karşı bir inkârın nasıl olduğu anlaşılabilir. Ama Kutsal Mescit’e karşı bir inkârı anlamak mümkün değildir! Üstelik atıf, hemcins üzerine yapılır, yani isim isme, fiil fiile, zamir zamire vs. Burada isim olan “*ve'l-Mescidi'l-Haram*”, “*bihi*”deki zamire atıf yapılmıştır. Burada herhangi bir tefsire bile bakılsaydı sorun rahatlıkla çözümler ve “*ve saddün an sebıllâh*”ın *mübtedâ*, “*ekberu inda’llâh*”ın *haber* ve “*el-Mescidi'l-Harâm*”ın ise “*an sebıllâh*” üzerine *atıf* olduğu görülürdü.³¹ c) Ayetin bu kısmı, Hamîdullah’ın çevirisi gibi kabul edildiği zaman “*ve ihrâcu ehlihî minhu ekberu inda’llâh*” kısmıyla çelişmektedir. Çünkü, bu anlamlandırılmaya göre, Mescid-i Haram’dan ora halkını çıkarmak Allah’ı inkârdan daha büyük bir günah olmasını gerektirir. Oysa Allah katında Allah’ı inkârdan daha büyük bir günah yoktur.³² Buna göre doğru çeviri şöyle olmalıydı: “*Sana, içinde savaş yapılan haram ayı soruyorlar. De ki: ‘Onda savaşmak büyük günahdır. Ama Allah yolundan alıkoymak, O’nu inkâr etmek, Mescid-i Haram’ı (ziyaretten) engellemek ve halkını oradan çıkarmak Allah katında daha büyük günahdır. Baskı ise öldürmekten daha büyük bir suçtur.’*”

7. Bakara, 2/227: “*Ama boşanmaya karar verilerse, o zaman Allah duyar, elbette, bilir.*” Ayetin Allah’la ilgili bölümü karmaşık hâle getirilmiştir. “Şüphesiz Allah işitendir, bilendir” şeklinde bir çeviri çok daha anlaşılır olurdu.

8. Bakara, 2/249: “*...Sonra, içlerinden pek azı dışında, ondan içtiller. Kendisi ve yanındaki inananlar ırmağı geçince, onlar, ‘Bugün Calut ve ordusuna karşı koyacak gücümüz yok dediler’...*” Ayeti “yanlış çeviri örnekleri” bölümünde işlememizin nedeni, çeviride “onlar” ile kimlerin kastedildiğinin açık olmaması dolayısıyla ilk bakışta “onlar” ifadesiyle “ırmağı geçenler”in kastedildiğinin yansıtılmasıdır. Dipnotta ta açıklayıcı bir bilgi yoktur. Eğer ilk anda çağrıştırdığı gibi ise, bu bir *anlam tahrifidir*. Çünkü aslında “onlar” olarak çevrilen kimseler, *nehirden su içip ırmağı geçemeyenlerdir*. Şayet bu kastedilmiyorsa, asıl burada açıklayıcı bilgiye ihtiyaç duyulmalıydı!

9. Bakara, 2/255: “*...O önlerindeki ve arkalarındaki şeyleri bilir; onlarsa, bildirdiğinden başka, O’nun ilminden hiçbir şeyi kavrayamazlar...*” Ayetteki “*illâ bi mâ şâe*” ifadesi “*bildirdiğinden başka*” şeklinde çevrilmiştir. Şâe fiili, “dilemek, istemek” gibi anlamlara gelip, “*bildirmek*” (a’leme) anlamı yoktur. Doğru çeviri “O’nun dilemesi dışında ilminden hiçbir şey kavrayamazlar” şeklinde olmalıydı.

10. Â-i İmrân, 3/18: “*Allah, -ve melekler ve ilim sahipleri- kendisinden başka tanrı olmadığına, gerçekte adâleti ayakta tutarak tanıklık eder. Yalnız Allah; ki O güçlü-*

31 Örneğin bk.: Zemahşerî, I, 259; Kurtubî, III, 31; Neseî, I, 108; Celâleyn, Mahallî-Suyûtî, *Tefsîru'l-Kur’ani'l-Azîm*, İstanbul, ts., s. 33.

32 Bk.: Taberî, II, 365.

dür, bilgedir!" Bu çeviriye göre, Allah'ın, adaleti ayakta tutarak kendisinden başka tanrı olmadığına tanıklık ettiğinin altı çizilmektedir. Zira "-ve melekler ve ilim sahipleri-" kısmı cümle-i mutariza olarak verilmektedir. Oysa burada adaleti yerine getiren, gözetilen ilim sahipleridir. Ayrıca Kur'an'da "*adaleti ayakta tutma*" ifadesi, hiçbir yerde Allah'a izafe edilmemiştir.³³ Ayetteki "*kâimen bi'l-kıst*" ifadesinin "ilim sahiplerinden her birinin hâlini anlatmaktadır" şeklindeki bir görüş de bu kanaatimizi güçlendirmektedir.³⁴ Doğru çeviri şöyle olabilirdi: "*Allah, melekler ve adaleti yerine getiren ilim sahipleri, Allah'tan başka tanrı olmadığına tanıklık ederler...*"

Sonuç ve Öneriler

Çalışma boyunca ulaştığımız sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

1. Meâl'de harfî çeviri yöntemi kullanılmıştır. Ancak her zaman bu yönetime sadık kalınmayarak -ister istemez- bunun dışına çıkmıştır.

2. Meâl'de bir dil ve kavram kargaşası açıkça gözükmemektedir. Örneğin "ayet" sözcüğü kimi zaman "gösterge", kimi zamanda "ayet"; "müşrik" kavramı bazen "Tanrı uyduzan" bazen de "şirk koşan" şeklinde çevrilmiştir.

3. Bazı kelime ve cümlelerin "çıplak anlamı" verildiği için sözcükler ve cümleler ya anlam daralmasına ya da anlam kaybına uğratılmıştır. Bu durum Allah'ın isimleri ve mecazî ifadelerde çok daha belirgindir.

4. Her ayet kaynak metinde olduğu gibi anlamlandırıldığı için, kimi ayetler zaman zaman anlamsız sözcük yığını hâline gelmiştir.

5. Bazı edatların/harflerin çevirisinde başarılı olmadığı açıkça görülmektedir. Bu bağlamda özellikle "ve" bağlacının çok sık kullanımı ile huruf-u müşebbehe bi'l-fil'den olan "inne/enne"nin "evet" olarak çevrilmesi anlam akışını bozmaktadır.

6. Yanlış meâl örneklerinde de görüldüğü gibi, gerek Arapça ve gerekse Türkçe dilbilgisi kurallarının çok iyi uygulandığı söylenemez.

Ulaştığımız bu sonuçlardan hareketle Türkçe'ye daha güzel, sade ve anlaşılır bir Kur'an-ı Kerim çevirisi kazandırılabilmesi için şu önerilerde bulunabiliriz:

Her şeyden önce "bir yaratma işi" veya "dillerin dili" olan çevirinin başarılı olabilmesi için, çevirmenin şu niteliklere sahip olması gerekir:³⁵

1. Hem kaynak dilin, hem de çeviri dilinin işleyiş düzenini çok iyi bilmeli, ikisinde de dilbilgisel öğeleri çözümleyebilecek yetenekte olmalıdır.

33 Bk.: Abdülbâkî, M. Fuâd, *el-Mu'cemü'l-Müfehres*, "kst" md., İstanbul 1984, s. 544-545.

34 Bk.: Râzî, II, 170.

35 Genel olarak çevirmende bulunması gereken özellikler ve değerlendirmeler için bk.: Akşit, Göktürk, *Çeviri: Dillerin Dili*, İstanbul 2000, s. 17-22. Özel olarak da Kur'an'ı Türkçe'ye çeviren çevirmenlerin uyması gereken hususlara ilişkin geniş bilgi ve değerlendirmeler için bk.: Akdemir, Salih, *Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümelei*, Ankara 1989, s. 132-137.

2. Metin dışı bağlamla ilgili geniş bir bilgiye sahip olmalıdır. Çevirmenin çeviri yaparken karşılaştığı mutlak olan tarih, toplum ve kültür farklılıklarından kaynaklanan güçlüklerin üstesinden gelebilmesi için, metnin ilk ve doğrudan hitap ettiği çevreyi, oradaki yaşam tarzını ve dünyayı algılama biçimini tanımak, ifadelerin atıflarını ve satır aralarını yakalamak bakımından son derece önemlidir. Kur'an'ın dilini anlamak için, bunun en iyi yolu -İmam Şafii'nin ve Muhammed Esed'in yaptığı gibi- o dilin konuşulduğu ülkede bir süre kalmaktır.

3. Çevirmen, metnin neyi amaçladığını, işlevini, hangi konuyu işlediğini ve iletişim düzenini, belli bir okur kitlesine mi yoksa genel bir okurlar kitlesine mi hitap ettiğini ve gönderici ile alıcı arasındaki bağın niteliğini iyi bilmelidir.

4. Çevirmenler, Kur'an'ı Türkçe'ye çevirirken dilimizin her türlü anlatım ve kullanım imkânlarından yararlanarak onun özgün üslûbundan kısmen de olsa bir şeyler yansıtmak görev ve sorumluluğunu taşımaktadır.

5. Bu ilâhî kitabın harfî çevirisinin **bir başka dile çevrilmesi** -takdir edileceği üzere- mümkün değildir. Mümkün kılınmaya zorlanırsa ilâhî iradenin ne demek istediği tam olarak anlaşılmaz ve içinden çıkılmaz bir hâl alır. Harfî çeviri yönteminde her ne kadar özgün metnin üslûbunu muhafaza amacı güdülse de bu mümkün olamamaktadır.

Son söz olarak, Kur'an-ı Kerîm için harfî çeviri yönteminin uygun olmadığını söylemekle birlikte, Fazlurrahman'ın da haklı olarak vurguladığı gibi, hem diğer çevirilerin dışlanacağı hem de "İslâm'ın tefekkür ve pratik hayatındaki zenginlik ve çeşitlilik baskı altına alınacağı" için Kur'an'ın Türkçe çevirisine "resmîlik"³⁶ konumu verilmemelidir.

36 Fazlur Rahman, *İslâmî Yenilenme Makaleler II*, (Der. ve çev: Adil Çiftçi), Ankara 1999, s. 38.